
РОДОВІД

Михайла Полієвктовича ВЕРХАЦЬКОГО

Михайло Полієвктович Верхацький народився 4 травня 1904 року, що підтверджується записом у метричній книзі Миколаївської церкви с. Андріївки Гадяцького повіту Полтавської губернії, де його через два тижні після народження похрестили. Згідно з цим записом його батьками були: «х. Савицького мешчанин Полиевкт Мартинович Верхацький и законная его жена Катерина Стефановна, оба православные», а хрестили його «г. Полтавы дворянин Леонид Флорович Пономаренко и дворянина дочь Вера Николаевна Гамалея».¹

За допомогою метричних книг церков м. Кролівця та с. Андріївки, які частково збереглися в Державному архіві Сумської області, вдалося з'ясувати, що його прадід, Михайло Якович, був польським шляхтичем. Про це свідчить знайдений перший у часі запис у метричній книзі Варваринської церкви м. Кролівця Чернігівської губернії за 1826 рік: «У захожего шляхтича польского Михаила Верхлитского и жены его Ирины родилась дочь Стефанюга»². Слід зазначити, що в «Почеті шляхти галицької та буковинської» записаний Данило Верхратський, який, згідно з повідомленням Дуніна Борковського, походив з саноцької землі³. Вірогідно звідти був родом і Яків, батько Михайла Верхратського, а зазначений Данило міг бути його братом. Запис за 1826 рік є єдиним документом, де зазначено польське походження глави роду.

У наступних документах він записаний як «мещанин кролевецкий» (у запису про смерть у 1827 р. Стефаніди)⁴, а через 10 років в записах про народження, смерть дочки Марії та в запису про смерть дружини Ірини Антонівни — «кролевецким неслужащим дворянином Михаилом Яковлевичем Верфратским»⁵. Цікавим є той факт, що онук Михайла Яковича — Полієвкт — знав про дворянство предків. Підтвердженням цього може слугувати запис про народження однієї з його доньок Ольги, де зазначено «хутора Савицького дворянин Полиевкт Мартинович Верхацький»⁶. У метричній книзі Преображенської церкви м. Кролівця було знайдено запис про те, що 23 жовтня 1847 року в віці 27 років від холери помер «кролевецкого мещанина Антония Лимановского внук Архип Михайлович Верхрацкий»⁷. Опрацювавши метричні книги церков і ревізькі казки м. Кролівця, можна припустити, що Михайло Якович близько 1818 року одружується з сімнадцятилітньою Іриною Антонівною Лимановською, донькою кролевецкого міщанина. Згодом у них народилося четверо дітей: сини Архип і Мартин та доньки Стефаніда та Марія, які померли в малолітньому віці. Слід зауважити, що в архіві не за всі роки збереглися метричні книги

кролівецьких церков, тому немає можливості дізнатися про ймовірне народження інших дітей в родині Михайла Верхацького. З цієї причини залишається невідомою і точна дата народження Мартина. Згідно з ревізьким реєстром за 1851 рік він народився у 1834 році, записом про шлюб — у 1828 році, а записом про смерть — у 1832 році.

Народивши 26 січня 1837 року останню дочку Марію, через 9 місяців у віці 36 років помирає Ірина Антонівна. Подальша доля Михайла Яковича не відома. В метричних книгах м. Кролівця не знайдено записів ні про його другий шлюб, ні про народження в нього дітей від другої дружини. Можливо він виїхав з Кролівця і помер в іншому місті. А його синів — Архипа та Мартина — виховували батьки померлої матері, про що й свідчить уже згадуваний запис про смерть Архипа.

У 1842 році помирає бабуся Пелагія, а 26 грудня 1850 року дідусь — Лимановський Антон Матвійович⁸. Мартин Михайлович залишається один. Він — єдиний продовжувач роду Верхацьких. Згідно з ревізькою казкою за 1851 рік, сімнадцятирічний Мартин Михайлович Верхратський 25 травня 1851 року був «причислен в кролевецкие мещане не доказавши дворянство»⁹. А під час наступного ревізького перепису в 1858 році був зроблений запис «Мартин Михайлович Вихрацкий 1851 года по недоказательству им дворянства исключен из оного»¹⁰. Ймовірно, на 1851 рік Мартин був єдиним з роду Верхацьких у м. Кролівець і тому доказати своє дворянське походження йому ніхто не міг допомогти.

19 жовтня 1852 року в Преображенській церкві повітового містечка Кролівець відбулося вінчання двадцятирічного кролівецького міщанина Мартіана Михайловича Верхратського з двадцятилітньою дочкою «умершего титулярного советника» Єфремовою Анастасією Павлівною¹¹. 7 січня 1853 року в них народився син Полієвкт. Через рік, 29 січня 1853 року, від чахотки помирає Мартин Михайлович¹². Таким чином, Полієвкту Мартиновичу, як і його батькові в свій час, судилося далі продовжити рід Верхацький.

Мати Полієвкта, Анастасія Павлівна, в 1858 році вдруге одружується з «4 резервного батальона Елецкого пехотного полка рядовым Григорием Татариновым»¹³. З 1858 року по 1884 рік відомості про родину Верхацьких відсутні. Можна припустити, що п'ятирічний Полієвкт разом зі своєю матір'ю виїхали з Кролівця або в другому шлюбі Анастасія Павлівна немала дітей. Полієвкт почав займатися торгівлею. До 1884 року він вже був купцем II гільдії, тобто, як зазначено в «Энциклопедическом словаре», Брокгауза и Эфрона, він повинен був мати і мав «размер объявляемых капиталов для второй гильдии 20000 р.» і займатися роздрібною торгівлею¹⁴. Про це дізнаємося із запису про його другий шлюб, в якому вказано, що наречений був «Черниговской губернии города Кролевца купец второй гильдии»¹⁵. Імені першої його дружини історія не зберегла. Другою була «х. Савицького коллежского регистратора жена Елена Андреевна Андриющен-

ко». В неї від першого шлюбу восьмирічний син Пантелеймон, який, згідно з поміткою в метричній книзі біля запису про його народження, в 1897 році знаходився на військовій службі¹⁶. Спільних дітей в них не було.

Подальша доля Полієвкта Мартиновича була пов'язана з х. Зарудним та х. Савицьким Гадяцького повіту Полтавської губернії, де в нього, за свідченнями його нащадків, були землі. Ці землі він міг придбати за власні кошти, або ж отримати в спадок від своєї другої дружини (померла в 1895 році), яка була родом з цих місць.

Разом з Полієвктом в х. Савицькому до своєї смерті в 1894 році мешкала й мати Анастасія Павлівна.

У 1898 році 41-річний «хутора Зарудного мешанин» Полієвкт Мартинович Верхацький одружується втретє. В метричному записі про шлюб Миколаївської церкви с. Андріївки Гадяцького повіту про наречену записано: «Хутора Зарудного Катерина (родители ее неизвестны), православная, первым браком, 19 лет»¹⁷. З розповідей нащадків стало відомо, що Катерина виховувалася в родині поручика у відставці Степана Тарасевича, який, вірогідно, був приятелем Полієвкта Мартиновича. Про це свідчить той факт, що Степан Миколайович Тарасевич був свідком від нареченого на вінчанні з Андрущенко Оленою Андріївною¹⁸. На жаль, метрична книга за 1880 рік, у якій міг би бути запис про народження Катерини, не збереглася, тому з'ясувати прізвища її батьків немає можливості.

Шестеро дітей прийшло на світ в родині Полієвкта Мартиновича та Катерини Степанівни Верхацьких: Микола (нар. 01.12.1899 р.), Анатолій (нар. 18.10.1901 р. — помер 21.10.1902 р.), Михайло (нар. 04.05.1904 р.), Сергій (нар. 1907 р.), Ольга (нар. 22.05.1909 р.), Віра (нар. 28.07.1914 р.). І виросли вони, і вийшли в люди.

Аспірант центру українознавства
Київського національного
університету ім. Т. Г. Шевченка
Наталія ЛОБКО

¹ ДАСО*, Ф — 1185, оп. 3, спр. 4, арк. 17 зв. — 18.

² ДАСО, Ф — 834, оп. 1, спр. 7, арк. 5 зв.

³ Почет шляхти галицької і буковинської — Львів, 1857, с. 269.

⁴ ДАСО, Ф — 834, оп. 1, спр. 7, арк. 28.

⁵ ДАСО, Ф — 833, оп. 1, спр. 3, арк. 25 зв., арк. 47, арк. 46 зв.

⁶ ДАСО, Ф — 1185, оп. 3, спр. 5, арк. 207 зв. — 208.

⁷ ДАСО, Ф — 833, оп. 1, спр. 6, арк. 108 зв.

⁸ ДАСО, Ф — 833, оп. 1, спр. 6, арк. 263 зв.

⁹ ДАСО, Ф — 818, оп. 1, спр. 34, арк. 96 — 96 зв.

¹⁰ ДАСО, Ф — 818, оп. 1, спр. 41, арк. 89 зв. — 90.

¹¹ ДАСО, Ф — 833, оп. 1, спр. 6, арк. 339 зв. — 340.

¹² ДАСО, Ф — 833, оп. 1, спр. 8, арк. 31 зв.

¹³ ДАСО, Ф — 833, оп. 1, спр. 8, арк. 185 зв. — 186.

¹⁴ Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А. Энциклопедический словарь.

Т. 8. — С.-Петербург, 1893, с. 679 — 680.

¹⁵ ДАСО, Ф — 1185, оп. 1, спр. 5, арк. 199 зв. — 200.

¹⁶ ДАСО, Ф — 1185, оп. 1, спр. 5, арк. 3 зв.

¹⁷ ДАСО, Ф — 1185, оп. 3, спр. 4, арк. 17 зв. — 18.

¹⁸ ДАСО, Ф — 1185, оп. 1, спр. 5, арк. 199 зв. — 200.

* ДАСО — Державний архів Сумської області.

